

УДК 796.022.7:7.046:355.01](477)

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2023.03.016>

ОЛІЙНИК МАРИНА

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2946-8243>

OLIYNYK MARYNA

a Ph.D. in History, a research fellow of the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2946-8243>

Бібліографічний опис:

Олійник, М. (2023) Тематика війни в сучасній одяговій культурі українців. *Народна творчість та етнологія*, 3 (399), 16–25.

Oliyunk, M. (2023) Themes of War in Modern Clothing Culture of Ukrainians. *Folk Art and Ethnology*, 3 (399), 16–25.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ТЕМАТИКА ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ ОДЯГОВІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ

Анотація / Abstract

Статтю присвячено вивченню контенту принтів на патріотичних футболках, які з'явилися після повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році або їх розроблено раніше, проте їхнє інформативне прочитання було реактуалізоване. Джерельну базу розвідки склали пропозиції придбати патріотичні футболки на інтернет-сайтах як виробників означеної продукції, так і фірм, що займаються її реалізацією. У ході дослідження було проведено моніторинг дописів соціальних мереж «Facebook», «Telegram», на яких ішлося про рекламу футболок з патріотичною тематикою або обговорювалось ставлення споживачів до таких товарів. До уваги брали чоловічі, жіночі та дитячі футболки. Вивчення сучасних патріотичних принтів розглядається на теоретичній базі функціонування українських інтернет-мемів. Більшість принтів на футболках є кінцевим етапом життєвого циклу мемів, коли найважливіші ідеї стають ілюстративною частиною споживчих товарів, у тому числі й одягу. Також було проведено включене спостереження за одяговою культурою учасників акцій на підтримку України в Будапешті впродовж весни – літа 2022 року. За предмет дослідження обрано комунікативно-інформаційний контент зображень на футболках. Систематизовано та схарактеризовано основні етнокультурні теми, які презентують принти. Перша тема стосується репрезентації державності та суверенітету України через державні символи герба, прапора, обрисів карти та надписів «Україна» різними мовами. Друга має стосунок до ідеї героїчної Козаччини, що є важливим історичним міфом формування української ідентичності. Третя тема розкриває іпостасі жіноцтва в контексті російсько-української війни, а четверта – образи захисників-воїнів. П'ята тематика представляє модернізоване бачення

постатей культурно-інтелектуальних діячів. Зважаючи на важливість донесення до широкого загалу заклику підтримки України, виокремлено шість тематику меседжів до світу. Сьома тематика є найбільш варіативною, позаяк вона презентує події як хроніку війни.

Ключові слова: патріотичні футболки, меми, війна, інформаційний опір.

The article is devoted to the study of the content of prints on patriotic T-shirts that appeared after the full-scale aggression of Russia against Ukraine in 2022 or were developed earlier, but their informative reading has been updated. The source base consisted of offers for purchasing patriotic T-shirts on the websites of both manufacturers of such products and companies engaged in the sale of such goods. In the course of the study, the monitoring of posts on social networks «Facebook», «Telegram» was carried out, which discussed the advertisement of T-shirts with a patriotic theme or discussed the attitude of consumers to such products. Men's, women's and children's T-shirts were taken into account. The study of contemporary patriotic prints is considered on the theoretical basis of the functioning of Ukrainian internet memes. Most T-shirt prints are the final stage of the meme life cycle, when the most successful ideas become an illustrative element of consumer products, including clothing. In addition, a participant observation of the clothing culture of the participants of actions in support of Ukraine in Budapest during the spring and summer of 2022 was conducted. The communicative and informational content of images on T-shirts was chosen as the subject of the study. The main ethnocultural themes presented on the prints were systematized and characterized. The first topic concerns the representation of the statehood and sovereignty of Ukraine through the state symbols such as the coat of arms, the flag, map outlines, and the inscriptions «Ukraine» in different languages. The second topic concerns the idea of the heroic Cossacks, which is an important historical myth in the formation of Ukrainian identity. The third topic reveals the aspects of femininity in the context of the Russian-Ukrainian war, and the fourth – images of warrior-defenders. The fifth topic presents modernized representations of cultural and intellectual figures. Based on the importance of conveying to the general public a call to support Ukraine, we have selected the sixth topic of messages to the world. The seventh topic is the most variable, as it presents events as a chronicle of the war.

Keywords: patriotic T-shirts, memes, war, information resistance.

Важкі та болісні події російсько-української війни торкнулися життя кожного українця. Щодня постає питання, що сьогодні необхідно зробити для наближення перемоги; уся система життєзабезпечення країни спрямована на досягнення цієї мети. Пам'ятаючи, що головне – це безпосередня допомога фронту, приділимо увагу в нашій статті інформаційному сегменту боротьби проти агресії росії та утвердження перемоги України, що проявилось, зокрема, і в культурі побуту, а саме – поширенню футболок з патріотичними принтами. Теоретичні підходи вивчення етнокультурної тематики патріотичних принтів розглянуто в комплексі функціонування української інтернет-тематики в розвідках, що з'явилися після початку повномасштабної агресії російської армії у 2022 році [5; 4]. Ми опрацювали значну кількість пропозицій патріотичних футболок, які є популярним товаром придбання через мережу «Інтернет». Польові дослідження за допомогою спостереження за проведенням акцій на підтрим-

ку України в Будапешті (весна – літо 2022 р.) також показали популярність у літній сезон футболок з патріотичним принтом серед українців, які на постійній основі проживають в Угорщині та з-поміж українців, котрі отримали тимчасовий прихисток в цій країні. Зібраний матеріал стосовно патріотичних футболок вимагав структуризації основних етнокультурних тем, які на них представлено.

Об'єктом дослідження є побутування патріотичних футболок у сучасній одяговій культурі.

Предметом дослідження є етнокультурний контент патріотичних принтів, що були розроблені після початку повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році, та реактуалізовані зображення принтів, які створені після 2014 року.

Мета дослідження полягає в систематизації основних смислових посилів принтів на футболках як етнокультурних маркерів інформаційного опору України проти агресії росії.

Функції, які виконує одяг, прийнято ділити на два блоки: утилітарно-прагматичні та естетично-інформаційні. Стосовно футболок з патріотичним принтом варто констатувати, що провідною буде інформативно-комунікативна функція.

Загалом, вивчено численні пропозиції придбати патріотичні футболки на таких ресурсах, як «ФутбоКраїна», «Prosto Майки», «Дай вдягну», «Кавун друкарня», «Aviatsiya Halychyny», «Vesela Mayka», «MobiPrint», «ModaLaz», «Soyka.art», «Galychanka», «Print-Art», «Custom print», «Best-Print», «FatLine», «Kadr», «MFest», «Izi», «Futbolka.UA», «Shop Ukraine online», «Dubhumans», «Shafa», «Rock», «Bezet», «Kidstaff», «Film.UA», «fotkaArt.com.ua», «Baby-Friends», «Wall 31», «Nu sho», «HomeDoors», «Prom», «Rozetka», «Klubok», «Епіцентр», «Bigl» та ін. Також було переглянуто дописи в соціальних мережах «Facebook» та «Telegram».

Вивчення матеріалу показало доцільність виокремлення таких етнокультурних тем: державність України; Козаччина; образи жіноцтва; образи захисників-воїнів; культурно-інтелектуальні патрони; меседжі до світу; події хроніки війни. Розглянемо кожен із цих блоків.

Першим і найважливішим концептом патріотичних принтів є утвердження суверенності України. Ідею державності уособлює герб, прапор, карта та надписи «Україна» різними мовами. Це є першим тематичним блоком патріотичних футболок. До цього різновиду варто віднести й використання синьо-жовтого поєднання кольорів, яке викликає асоціацію з українським прапором. Державна символіка є домінантним мотивом для патріотичних принтів, починаючи з початку військових дій росії проти України у 2014 році. Слід пригадати, що використання такої символіки в одяговій культурі є частиною вишівальної традиції 1920–1930-х років [3]. Загальновідомою є світлина С. Петлюри 1920 року. На ній він зображений у френчі

з коміром, на якому нанесено зображення українського герба – тризуба, виконаного, імовірно, у техніці вишивки чи аплікації. Дизайн українського тризуба виявився напрочуд вдалим для розробки різних пластичних форм і стилізацій, що, транслюючи основний сенс утвердження національного державного символу України, доповнюються новими супровідними контекстами: наприклад, герб у вигляді народного орнаменту, або палаючий у вогні герб чи з пляшкою коктейлю Молотова, у вигляді зброї, чи навіть із натяком на голуба миру. Існує чимало варіантів орнаментального представлення тризуба через квіти, вишивку, петриківський розпис, колосся пшениці. Стилізований текст «ЗСУ», «Героям Слава» та всесвітньо відомий мем з дороговказом для російського воєнного корабля часто подається у форматі українського тризуба. На конструкції герба України нерідко можна прочитати назви топонімів. Традиційними є футболки із зображенням герба кримських татар тарак-тамги.

Послідовності розташування кольорів на українському прапорі присвячена стаття авторитетного історика А. Гречила [1]. Український прапор є чи не найголовнішим атрибутом публічних дій, пов'язаних з українською державністю від офіційних прийомів до акцій протесту та флешмобів, але головне, що встановлення українського прапора в деокупованих населених пунктах символізує повернення української влади після звільнення їх українською армією. У розвідці С. Долеско представлено цікавий матеріал щодо популярності синього й жовтого кольорів в одязі українців та іноземців, які, зокрема, і через зовнішність виражають свою підтримку Україні [2]. На принтах футболок представлено також образ українського прапора. Існує пропозиція, що буквально повторює ідею українського стяга: із суцільним принтом синьо-жовтого кольору на весь виріб з поділом його на дві частини чи зображенням знамена, що його розвіює вітер. Окрім того, ідея прапора передається

в зображенні будь-яких популярних образів сучасної культури, як-от серце, квітка, кулак, відбиток пальця, птаха тощо в жовто-блакитному кольорі. Трансформація ідеї стяга як символу держави в інші образи, що є певними трафаретами споживацьких стереотипів та індивідуальних смаків, є прикладом поліфонічності сучасної глобалізованої української культури, у чому є сегмент національно маркованого консюмеризму.

Зображення карти України є потужним символом єдності та неподільності нашої Батьківщини. Починаючи з 2014 року, найефективнішим тестом на перевірку позиції щодо України було питання «Чий Крим?», тому принт кримського півострова з підписом «Crimea is Ukraine» (*Крим це Україна*) є принциповим питанням дискурсу реалій європейського історичного розвитку. На принтах обриси території України представлені в таких рішеннях, як синьо-жовті назви міст, синьо-жовте піксельне поле, шахове розташування сердець у кольорах прапора, жовто-блакитні квіти, тло вишивального орнаменту, маки ділять жовто-блакитне тло, над яким голуб миру і підпис: «Боже, бережи Україну!». Популярним був принт у вигляді карти України, на якій всі головні міста України позначені як Чорнобаївка [4]. Як ексклюзив для втаємничених пропонується принт карти України часів УНР.

Включене спостереження за проведенням акцій на підтримку України в Будапешті показало домінування зображення саме державних символів на принтах футболок. Це можна пояснити тим, що саме ці образи є репрезентативними й добре пізнаваними серед іноземців.

Другий блок принтів розкриває тематику етнокультури українських козаків. У системі української ідентичності історична пам'ять про славні героїчні часи українського козацтва займає особливе місце. У багатьох українців навіть збережена історична тяглість особистісних сімейних переказів. Козацтво стало національним міфом, на якому значною мірою побудована націо-

нальна історична самоідентифікація українців, тому цей блок можна назвати ще й презентантом національної історичної героїки. Тема козацтва є фаворитом як народної, так і професійної творчості. Зрозуміло, що вигідний образ лицаря-козака знайшов нові проєкції у візуальному образі на футболках. Хрестоматійним є принт козака з підписом – «Козацькому роду нема переводу». Трапляється й слоган із сучасного фольклору Революції гідності – «Рабів до раю не пускають». Красномовним є принт козака, який заніс спис із тризубом над головою роззявленої пащі ведмедя на тлі українського прапора. Принт у вигляді типового образу козака із шаблею та пістолем з підписом – «Glory to Ukraine» (*Слава Україні*) показує духовний зв'язок сучасних захисників із легендарними героями української минувшини. Спадковість і генетичний зв'язок між козацтвом і Збройними силами України передає зображення козака в строї XVII ст. та сучасно екіпірованого воїна на тлі карти України. Трапляється й постмодерний лук голови козака з одним оком-імплантатом з текстом «Кіборги непереможні». Різні стильові варіації доповнень мають композиції з козацьким черепом від базових елементів із шаблями до поєднання окулярів хіпі з калиною, тризубом і колоссям пшениці, калиною і вишиваним орнаментом. Присутнє постмодерне міксування конотацій, що були символами різних культурних течій, які існували в одному часі, як, скажімо, космополітизм хіпі й традиціоналізм українських націоналістів. В одяговій культурі візуально проявляється, яким чином вибудовується новий культурний пласт сучасної України. У ньому сплавляються та спаюються раніше недотичні й навіть антагоністичні символи культурних тусовок. Важливо, що сучасне мистецтво продукує модерні художні прочитання козацької моці й духовної звитяги.

Третій тематичний блок презентує образи українського жіноцтва. Напевно, події сьогодення влучно відбивають слова з пісні:

«Батько наш Бандера, Україна мати, ми за Україну будемо воювати!», які стали популярними у всьому світі після флешмобу, що відбувся напередодні війни. Уособлення країни через жінку, яка дає життя, є класичним архетиповим образом. Коли йдеться про презентації держави, українку зазвичай зображають дівчиною в національному образі з типовими етнографічними атрибутами: віночком, вишитою сорочкою та рештою складових костюма. Саме в такому вигляді дівчина у квітучому віночку тримає карту України. Мілітаризований образ передає краля в сільському українському строї, яка в обох руках тримає націлені пістолети, а її настрій озвучує слоган: «Мирна, але не покірна». Загальновідомо, що українське вбрання модернізується, створюються нові його опції, проте українці мають особливий сентимент до народного костюма – він є базовим репрезентантом жіночого втілення України. Образ українки-воїна в стилі коміксів супер-героїв передано через палаючий жовто-блакитний меч. Ці жіночі образи є вже канонічними, починаючи з 2014 року, про що писала дослідниця української мематики Т. Храбан [6].

Новий образ України-мучениці, який з'явився у 2022 році, символізує голова дівчини з вінком із колючих протитанкових їжаків. Доволі ефективним для залякування пересічних споживачів телевізійної пропаганди росіян виявився образ української відьми. На одному з російських телешоу було повідомлено, що невдачі російської армії спричинені ефективною дією українських відьом. Архетип відьми несподівано виринув під впливом одного реального епізоду спілкування конотопців під час окупації міста та іронічної погрози російським окупантам втратити чоловічу силу, бо місцеві жінки є справжніми відьмами. Тобто можемо спостерігати культурну інкарнацію фольклорного типу відьми з відсилкою до твору української класичної літератури Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма». Цей образ повернувся в новітню істо-

рію воєнного повсякдення, а також спричинив трансформацію етичних маркерів на бік служіння світлим силам захисту рідної землі проти темних сил ворога-окупанта. Епізод з розмовою конотопців було зафіксовано на відео, що швидко розлетілося по всьому світі, породивши серію інтернет-мемів про конотопських відьом [5]. Невдовзі на інформаційному фронті реактуалізувався та став популярним жіночий образ української відьми, яка проголосувала закляття на смерть ворога. Ідеться про вірш Людмили Горової «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже», що був покладений на музику та виконаний рівненською співачкою Енджі Крейдою. Поява культурного архетипу відьми, яка ворожить на смерть російським загарбникам, відобразилася на значній лінійці принтів для патріотичних футболок. Для доволі релігійних українців цей образ є таким собі метафоричним аватаром, що, з одного боку, відбиває важливість традиційних стереотипів, які трансформуються до вимог сучасної глобалізованої культури, а з іншого – є ще дуже зручним порталом для виходу негативних емоцій болю від лиха війни, що їх можна нейтралізувати саме через мистецькі практики.

До четвертого блоку зараховують образи захисників-воїнів. Виразником чоловічого начала є український воїн, який захищає рідну землю і її мирних мешканців. Промовистими є принти із зображенням українських військових, що в повному бойовому екіпіруванні охороняють герб України та прапор. Це утвердження того, що українська державність під надійним захистом ЗСУ. Усвідомлення того, що Україна бореться за весь світ, стало мейнстримом усіх впливових іноземних інформаційних агенцій та блогерським контентом експертів в YouTube, тому принт – «Який там Марвел / ЗСУ мої герої» є не іронією, а реальністю. Не без гумору текстовий принт – «Якщо Бог існує, то він носить форму ЗСУ».

До п'ятого кейсу віднесено тему постатей діячів української культури, які є сим-

волічними духовними патронами боротьби українського народу за незалежність. З часів Євромайдану та Революції гідності творці української ідеї були одягнені в сучасний камуфляжний військовий одяг, і ці модернізовані образи стали символами новітньої боротьби. Направду народними улюбленцями є образи Тараса Шевченка, Івана Франка та Лесі Українки (Тарас Шевченко в повній військовій амуніції, у військовому береті зі слоганом – «Вогонь запеклих не пече», з пророчими словами: «Борітеся – поборете»; Іван Франко, він же позивний «Каменярь» з джавеліною; військова Леся Українка з позивним «Лісова пісня»).

Шосту групу складають меседжі до світу, які є важливим складником міжкультурної комунікації та привернення уваги іноземців до необхідності підтримувати Україну. Наведемо найпопулярніші тексти: «I am Ukrainian and I cannot keep calm» (*Я українець / українка, я не можу мовчати*), «I stand with Ukraine» (*Я підтримую Україну*), «World stand with Ukraine» (*Світ підтримує Україну*), «Be brave like Ukraine» (*Будь сміливий, як Україна*), «Fight like Ukraine» (*Борись, як Україна*).

Сьома (найваріативніша) група принтів презентує широку палітру тематики впізнаваної хроніки подій війни (буквально конкретні події, фольклор війни). Найпершим мемом війни, що набув миттєвого вірусного поширення по світових ЗМІ, стала відповідь 24 лютого 2022 року українського прикордонника з острова Зміїний. На пропозицію російських військових здатися він відповів: «Рускій военний корабль, іди нах*й!». Цей вислів з інфернальним фольклором у майбутньому, мабуть, стане епіграфом для літописання російсько-української війни. Позиція прикордонника стала легендарним мемом, який на принтах утілювався в текст, а згодом у поштову марку, зображення як місця події, так і флагмана «Москва» у вигляді корабля-Кремля. Невдовзі (14 квітня 2022 року) побажання здійснилося, і крейсер «Москва» було під-

бито українською ракетою «Нептун». Ця стратегічна перемога стала джерелом для мемомтворення, що перекочувало на принти футболок.

Натюрморт з банкою консервованих помідорів чи огірків ілюструє натяк на підривною діяльність домогосподарських військ збиття ворожого безпілотної з балкона за допомогою підручних матеріалів. На цю тему є зображення щодо військової підготовки бабусі в теробороні з текстовим посилком: «Зберігаємо спокій / Допомагаємо ЗСУ».

Серія принтів розповідає про використання мови для ідентифікації свій – чужий; хітом стали слова «паляниця» і «полуниця» або сюжет із симпатичною бабусяю в синьо-жовтому одязі з накидкою у вигляді маскувальної сітки з пістолетом: «Скажи, “Паляниця”».

Крадіжка циганами російського танка також стала луком на футболках. За інформацією Г. Бондаренко, поляки зробили принт на футболках з підписом польською: «Вкрала моє серце, як цигани танк».

Для українців тема землеробства є сакральною, адже в нашу національну свідомість укорінено цивілізаційний зв'язок з далекими пращурами хліборобами. Культивування сільськогосподарської праці є частиною сучасного побуту не тільки селян, а й містян. Участь тракторних військ у переміщенні ворожої техніки до наших позицій відбилосся на модних луках футболок, інколи навіть із додаванням іронії самурая («Трактор не має цілі / є тільки шлях»).

Знищення літака «Мрія» тільки утвердило переконання, що ніхто не зможе вбити української мрії. Окрема серія принтів присвячена легендарному «Привиду Києва» – «The ghost of Kyiv» (*Привід Києва*), «THE GHOST OF KYIV BELIEVE» (*Привід Києва. Вір*). Після загибелі льотчика Степана Тарабалка з'явився образ ангела-привида.

Збагатив сміхову культуру абсурдний викид рашистської пропаганди про біологічну зброю в Україні. Натомість коктейлі Молотова виявились ефективним інстру-

ментом опору, особливо за рецептурою «Бандера-Кола» та «Бандера-смузі» на перших етапах організації опору російським загарбникам.

Загальним улюбленцем став пес ДСНС Патрон, інколи він гавкає: «Геть з України, москаль некрасівий!» чи «Лялю, ходи спокійно».

Фольклорний дискурс швидко відреагував на заспокійливий стресостійкий ефект української влади та лідерів думок сучасності. Так виникла мода на принти з В. Зеленським, В. Залужним, В. Кімом, Б. Джонсоном та ін.

Тема кохання є однією з хітових для футболок, тому під час війни вносяться нові патріотичні критерії його оцінки: «Кохання це... бути її бронезилетом», «Кохання це... коли він дарує тобі джавелін», «Кохання це... коли він присвячує тобі вбитих окупантів». Певна внутрішня свобода релігійності українців проявилась у сміливих образах мемного іконописання. Ціково, що навіть сидіння в коридорі під

час сирен стало мемом: «Я в калідорі». Блок принтів з темами хроніки війни є найваріативнішим, тому в цій розвідці ми тільки окреслимо напрямки для подальшого опрацювання проблеми.

Отже, вивчення сучасних принтів на патріотичних футболках уможливило виокремлення семи тематичних блоків, таких як державність України (презентується через герб, прапор, карту); Козаччина (виражає історичну тяглість військової героїки); образи жіноцтва (жінка-символ краси і продовження роду, жінка-воїн, жінка-жертва війни; жінка-українська відьма, яка працює на перемогу України); образи захисників-воїнів (символізує чоловіче начало як захисників держави); культурно-інтелектуальні патрони (артикуляція на інтелектуальний проєкт України); меседжі до світу (новий сильний образ України, що вийшов з тіні та сірої зони, демонструє подолання постколоніальних комплексів); події хроніки війни (буквально впізнаванні конкретні події військового повсякдення на фронті та в тилу).

Джерела та література

1. Гречило А. Синьо-жовтий чи жовто-блакитний? Міфи про «перевернутий» прапор. URL : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2014/01/14/140850/> (дата звернення 18 червня 2022).
2. Долеско С. Особливості семантики синього та жовтого кольору в одязі українців в період російсько-української війни. *Міждисциплінарні дослідження: гуманітарні та природничі науки. Матеріали науково-практичної конференції*. Одеса : Молодий вчений, 2022. С. 7–10.
3. Нетлінні. Українські державні символи у народній вишивці та ткацтві / [упоряд. Л. О. Воронюк, В. В. Щибря]. Київ : Р.К. Майстер-принт, 2023. 360 с.
4. Олійник М. Патріотичні футболки «Чорнобаївка» як символ України в російсько-українській війні. *Грааль науки*. 2022. № 17. С. 504–511. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.07.2022.086>.
5. Олійник М. Тема малих міст на патріотичних футболках як новітні символи опору в російсько-українській війні. *Грааль науки*. 2022. № 16. С. 626–630. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.108>.
6. Храбан Т. Образ українки в інтернет-мемах. *Молодий вчений*. 2018. № 8 (60). С. 333–339.

References

1. HRECHYLO, Andriy. *Blue-Yellow or Yellow-Blue? Myths about the «Inverted» Flag*. [online]. Available from: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2014/01/14/140850/> [viewed 18 June 2022] [in Ukrainian].
2. DOLESKO, Svitlana. Features of Blue and Yellow Semantics in the Clothes of Ukrainians during the Russian-Ukrainian War. *The Interdisciplinary Studies: Humanities and Natural Sciences. Materials of the Scientific and Practical Conference*. Odesa: Young Scientist, 2022, pp. 7–10 [in Ukrainian].

м. Київ. 2023 р. Світлина О. Кирилової

м. Будапешт (Угорщина). 2022 р. Світлина М. Олійник

м. Будапешт (Угорщина). 2022 р.
Світлина М. Олійник

3. VORONIUK, Lesia, Volodymyr SHCHYBRIA, compilers. *The Imperishable. Ukrainian State Symbols in Folk Embroidery and Weaving*. Kyiv: R. K. Master-Print, 2023, 360 pp. [in Ukrainian and English].
4. OLIINYK, Maryna. Patriotic T-Shirts «Chornobaivka» as a Symbol of Ukraine in the Russian-Ukrainian War. *Grail of Science: An International Scientific Journal*, 2022, no. 17, pp. 504–511 [online] [in Ukrainian]. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.07.2022.086>.
5. OLIINYK, Maryna. Theme of Towns on Patriotic T-Shirts as the Latest Symbols of Resistance in the Russian-Ukrainian War. *Grail of Science: An International Scientific Journal*, 2022, no. 16, pp. 626–630 [online] [in Ukrainian]. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.108>.
6. KHRABAN, Tetiana. Image of Ukrainian Women in Internet Memes. *Young Scientist*, 2018, no. 8 (60), pp. 333–339 [in Ukrainian].

Надійшла / Received 26.06.2023

Рекомендована до друку / Recommended for publishing 12.09.2023